

บทที่ 2

การตรวจสอบเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านข่อย เมืองแบง แขวงอุดมไชย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านข่อย เมืองแบง แขวงอุดมไชย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความชัดเจน และครอบคลุมประเด็นเนื้อหาในการวิจัย เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้อย่างถูกต้องในประเด็นต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. บริบทพื้นฐานของแขวงอุดมไชย
2. แนวคิดเกี่ยวกับบริบทการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวชุมชน
4. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บริบทพื้นฐานของแขวงอุดมไชย

แขวงอุดมไชย เป็นแขวงหนึ่งในประเทศลาว ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ใจกลางของแขวงภาคเหนือตอนบน ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว รวมพื้นที่ทั้งหมด 15,730 ตารางเมตร ครอบคลุมพื้นที่ ร้อยละ 14 ของพื้นที่ แขวงภาคเหนือ และครอบคลุมร้อยละ 6.5 ของพื้นที่ทั่วประเทศ ภาคเหนือติดกับประเทศ สาธารณรัฐประชาชนจีน และมีชายแดนติดกับแขวงต่างๆ เช่น

ภาคเหนือติดกับแขวงพงสาลี

ภาคใต้ติดกับ แขวงไชยบุรี

ภาคตะวันออกติดกับ แขวงหลวงพระบาง

ภาคตะวันตกติดกับ แขวงหลวงน้ำทา และแขวงบ่อแก้ว

โดยมีการแบ่งเขต ภายในแขวงอุดมไชย ได้แบ่งเขตการปกครองแขวงประกอบด้วย 7 เมือง ได้แก่

1. เมืองไชย เป็นเทศบาลของแขวง ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 2,250 ตารางเมตร มี 127 หมู่บ้าน และประชากร 62,590 คน จัดแบ่งเป็น 11 เขตปกครอง

2. เมืองแบ่ง มีพื้นที่ทั้งหมด 3,420 ตารางเมตร มี 69 หมู่บ้าน และประชากร 31,187 คน จัดแบ่งเป็น 4 เขต ปกครอง
3. เมืองสุญ มีพื้นที่ทั้งหมด 2,778 ตารางเมตร มี 152 หมู่บ้าน และประชากร 58,704 คน จัดแบ่งเป็น 14 เขต ปกครอง
4. เมืองนาหน่อ มีพื้นที่ทั้งหมด 3,790 ตารางเมตร มี 85 หมู่บ้าน และประชากร 31,292 คน จัดแบ่งเป็น 8 เขต ปกครอง
5. เมืองหลา มีพื้นที่ทั้งหมด 1,553 ตารางเมตร มี 55 หมู่บ้าน และประชากร 16,198 คน จัดแบ่งเป็น 6 เขต ปกครอง
6. เมืองงา มีพื้นที่ทั้งหมด 1,869 ตารางเมตร มี 87 หมู่บ้าน และประชากร 25,600 คน จัดแบ่งเป็น 8 เขต ปกครอง
7. เมืองปากแบ่ง มีพื้นที่ทั้งหมด 81,712 ตารางเมตร มี 69 หมู่บ้าน และประชากร 24,987 คน จัดแบ่งเป็น 11 เขต ปกครอง (หน่วยงานสถิติแขวงอุดมไซประเทศลาว, 2556: 22)

แขวงอุดมไซเป็นแขวงเป็นเนินเขาครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 85 แต่แขวงอุดมไซ ยังอุดมไปด้วยแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เนินเขา ป่าไม้ และชีวนานาพันธ์ นอกนี้ยังมีแม่น้ำ ที่หลากหลาย เหมาะสำหรับการผลิตการเกษตร พลังงาน และการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งอุดมไปด้วยแหล่งประวัติศาสตร์ ประเพณี วิถีชีวิต การแต่งกาย ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนท้องถิ่น โดยประกอบมีแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด 118 แห่ง ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ 69 แห่ง ส่วนแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม 41 แห่ง แหล่งท่องเที่ยว และแหล่งประวัติศาสตร์ 8 แห่ง แต่ได้เปิดบริการ 4 แห่ง ปัจจุบันทางแขวงประกอบมีโรงแรมทั้งหมด 12 แห่ง ได้แก่ที่พัก 59 แห่ง และเป็นรีสอร์ท 3 แห่ง รวมทั้ง 1,126 ห้อง ร้านอาหาร 158 แห่ง นอกจากนี้ยังสร้างบ้านโฮมสเตย์ 4 บ้าน โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาพักที่แขวงอุดมไซ ประมาณ 135,384 คนต่อปี แขวงอุดมไซ ประกอบด้วย 473 หมู่บ้าน บ้านน้อย 67 หมู่บ้าน กลุ่มบ้าน 89 หมู่บ้าน รวมมี 46,224 หลังคาเรือน ยากจน 17,00 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งหมด จำนวน 276,960 คน หญิงจำนวน 137,579 คน และชายจำนวน 139,381 คน ซึ่งประกอบด้วย 14 ชนเผ่า (หน่วยงานสถิติ แขวงอุดมไซประเทศลาว, 2010: 4)

การท่องเที่ยวแขวงอุดมไซ ได้เปิดการท่องเที่ยวตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1997 ถึงปี ค.ศ. 2001 และมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวแขวงอุดมไซเพียง 3,100 คน มีรายรับเพียง 1,543,275 ดอลลาร์สหรัฐ และมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

แขวงอุดมไซ ได้ให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวซึ่งเป็นหนึ่งในแผนงาน ด้านการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม เพื่อสร้างงานสร้างอาชีพ ให้แก่ประชาชน เพื่อรอดพ้นจากความยากจนและ

ยังให้ความสำคัญในเรื่องของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก และการบริการ ให้ได้มาตรฐาน โดยส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในอัตราที่เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 12-15 ต่อปี (แผนก แกลงข่าว วัฒนธรรมแขวงอุดมไซประเทศลาว, 2015: 6-7)

แขวงอุดมไซ เป็นแขวงเนินเขา ซึ่งเป็นเขตที่เหมาะสมแก่การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ รวมถึงการท่องเที่ยว ส่วนในเรื่องของสภาพอากาศแขวงอุดมไซ ได้รับผลกระทบจากกระแสลม มรสุมพัดผ่าน จึงเกิดมีสองฤดูกาล ได้แก่ ฤดูแล้งกับฤดูฝน หรือ ฤดูหนาวและฤดูร้อน คือฤดูหนาว เริ่มแต่เดือน พฤศจิกายน ของปีเก่าถึงเดือน มีนาคมของปีใหม่ โดยเฉลี่ย ได้ 5-4 องศาเซลเซียส ถ้าเป็นฤดูหนาวอยู่ในช่วงเดือน มกราคม-กุมภาพันธ์ เฉลี่ยได้ 2-1 องศาเซลเซียส (ในบางปี) ทำให้เกิด มีน้ำค้าง เนื่องจากอุณหภูมิต่ำในแขวงอุดมไซ ถูกจัดแบ่งออกเป็น 2 ฤดู จึงก่อให้เกิดอากาศในแต่ละเขต และแต่ละเมืองมีความแตกต่างกัน เช่น เมืองไซ เมืองหลา เมืองนาหน่อ และเมืองแบ่ง จัดอยู่ในเขต อากาศที่มีความเย็นมาก และอากาศในเขตเมือง สุธู และเมืองปากแบ่ง ถูกจัดอยู่ในเขตอากาศอบอุ่น (อากาศร้อน) นอกนี้แขวงอุดมไซยังอุดมไปด้วยในด้านทรัพยากรแร่ธาตุ และแม่น้ำหลายสาย ซึ่งเป็น สิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่การดำรงชีวิตของประชาชนและใช้ประกอบเข้าในด้านการคมนาคม ด้านการผลิตกระแสไฟฟ้า ชลประทาน และ การบริการท่องเที่ยวกล่าวคือ น้ำก้อ น้ำมว น้ำหิน และ น้ำกัด (เมืองไซ) น้ำปาก น้ำม้าและน้ำหลา (เมืองหลา) น้ำงา น้ำจ้าว น้ำนวน (เมืองงา) น้ำแบ่ง น้ำ พ้าว น้ำหวา น้ำคำ และน้ำของ (เมืองแบ่ง เมืองสุธู และเมืองปากแบ่ง)

นอกนี้เป็นหนึ่งแขวงที่มีหลายชนเผ่า แต่ละเผ่าต่างก็มีพื้นฐานวัฒนธรรม และ ศิลปะ วรรณคดี ที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชนเผ่าเอง เช่น การร้องรำ การใช้ดนตรี การแต่งกายใน งานบุญประเพณี และในวันบุญสำคัญต่างๆของชาติ (แผนกแกลงข่าว วัฒนธรรมและท่องเที่ยว แขวงอุดมไซประเทศลาว, 2010: 14) ด้วยพัฒนาการท่องเที่ยวเอกลักษณ์ประชาชนมีส่วนร่วมมี ความสำคัญในการร่วมเข้าในการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น เป็นการริเริ่มจากประชาชน ใน ท้องถิ่นเข้าร่วมในกระบวนการวางแผนกิจกรรม และการปฏิบัติตามแนวทางของประชาชน โดย ประชาชนและผลประโยชน์ของประชาชน ตามแหล่งทรัพยากรธรรมชาติท่องเที่ยว สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการบริการสร้างผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่หลากหลาย และการอนุรักษ์ ธรรมชาติให้คงอยู่นานที่สุด เช่น การจัดกิจกรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวแบบ อนุรักษ์โดยมีประชาชนมีส่วนร่วมตามแหล่งต่างๆ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเดินป่า ชมธรรมชาติ ชิววนานาพันธุ์ สัตว์ป่า และสัตว์น้ำ
2. การพักผ่อนร่วมกับชาวบ้านเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตของชุมชน
3. ชิมรสชาติอาหารพื้นเมืองและร่วมกิจกรรมกับชุมชน
4. ชมการแสดงพื้นเมืองของชุมชน

5. เทียวชมสินค้าของที่ระลึก เชิงผลิตภัณฑ์กิจกรรม และหัตถกรรม (แผนกแถลงข่าว วัฒนธรรม และท่องเที่ยว แขวงอุดมไชยประเทศลาว ระยะกลางและระยะยาว, 2015: 11)

แนวคิดเกี่ยวกับบริบทการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ความหมายของการท่องเที่ยว

การเดินทางท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ทุกคนในโลกได้ให้ความสนใจในที่จะเดินทางเพื่อการผ่อนคลาย และตอบสนองตามความต้องการของกลุ่มคนต่างๆ โดยมีแนวคิดหลายๆท่านที่ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยว ได้แก่

ภราเดช พยัฒวิเชียร (2544: 12) ได้อ้างคำกล่าวของ ประเวศ วะสี ในงานสัมมนา งานเทศกาลเที่ยวไทย เมื่อปลายปี 2543 ถึงการท่องเที่ยวว่า “เป็นจุดคานงัดของการแก้ไขปัญหาของประเทศ” นั่นคือ หากใช้การท่องเที่ยวให้เป็นประโยชน์แล้วก็จะช่วยแก้ไขปัญหาของประเทศได้อย่างถาวร แม้กระทั่งสร้างให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ด้วยแนวคิดที่ว่า ถ้าท้องถิ่นรู้จักวัฒนธรรมตนเอง รู้จักประวัติศาสตร์ของตนเอง แล้วพัฒนาองค์ความรู้จากท้องถิ่นนั้น ก็จะกลายเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันท้องถิ่นก็รู้จักตัวเองมากขึ้น รู้จักที่จะรักษาธรรมชาติให้ยั่งยืน และได้รับการดูแล ฟื้นฟู เมื่อมองภาพดีๆจะสามารถเห็นว่าการท่องเที่ยวจะเป็นจุดขัดแย้งที่จะแก้ไขให้ชาติไทย พ้นภัยเศรษฐกิจ และแก้ปัญหาสังคมได้ นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังเป็นกระบวนการการเรียนรู้ที่ดีที่สุดในว่าจะเป็นการเรียนเพื่อชีวิต การเรียนนอกระบบ การเรียนนอกห้องเรียนล้วนได้จากไปรู้เห็นทั้งสิ้น ส่วนแนวคิดของ

ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2542: 14-15) ได้กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้ แหล่งท่องเที่ยวต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3As ได้แก่ 1) สิ่งดึงดูดใจ (attraction) สิ่งดึงดูดใจเกิดจากสถานที่ และ เหตุการณ์ สถานที่อาจเกิดจากธรรมชาติสร้าง หรือมนุษย์สร้างขึ้น แต่เหตุการณ์ที่น่าประทับใจเกิดจากมนุษย์สร้างเพียงอย่างเดียว 2) สิ่งอำนวยความสะดวก (amenities) ความสะดวกสบายทำให้นักท่องเที่ยว หรือคนเดินทางเข้าไปถึงสถานที่ได้รวดเร็วปลอดภัย และสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการก่อสร้างปัจจัยพื้นฐานในการผลิต เช่น ระบบขนส่ง ระบบการสื่อสาร ระบบสาธารณูปโภค โภค เช่น ไฟฟ้า ประปา จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในแหล่งเที่ยวนอกจากนี้สิ่ง ก่อสร้างอื่นๆ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก โรงพยาบาล อื่นๆ ตลอดจนระบบการกำจัดของเสียก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องพัฒนาควบคู่กันไปกับแหล่งท่องเที่ยว 3) การเข้าไปถึง (accessibility) การเข้าไปถึงแหล่งท่องเที่ยว ต้องมีระบบการขนส่ง ซึ่งประกอบด้วย

เส้นทางพาหนะ สถานี และผู้ประกอบการ การขนส่งมีวัตถุประสงค์ในการลำเลียงคน และสิ่งของ ไปยังจุด หมายปลายทางโดยผ่านเส้นทางหรือท่อลำเลียงจากนี้ยังได้สอดคล้องต่อแนวคิดของ

ทิพวรรณ พุ่มมณี (2550: 26) ได้กล่าว การท่องเที่ยว (tourism) คือ การเดินทางไปเยือนสถานที่ต่าง ๆ ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้เป็น สากล 3 ประการ คือ

1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดก็ตามที่มีค่าใช้จ่าย เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้พิเศษ

รายได้พิเศษ

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากถิ่นที่อยู่อาศัยปกติหรือถิ่นที่พักนักถาวรไปยังที่อื่นด้วยความสมัครใจและเป็นการเดินทางชั่วคราว โดยใช้เวลาพำนัก ณ สถานที่นั้น ๆ ระยะเวลาหนึ่งตามวัตถุประสงค์ต่างๆ ที่มีค่าใช้จ่ายเพื่อประกอบอาชีพ หรือหารายได้ วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวและยังได้กล่าวถึง วัตถุประสงค์หรือความหมายในการเดินทางของนักท่องเที่ยวอาจแบ่งได้ดังนี้

1. เพื่อการพักผ่อน (relaxation) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหรือผ่อนคลายจากภารกิจทั้งปวง ทั้งด้านงานและภาระอื่นๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง พร้อมฟื้นฟูความสดชื่นสมบูรณ์ ของร่างกาย และจิตใจ เพื่อที่จะกลับมาปฏิบัติภารกิจต่อไป

2. เพื่อการนันทนาการ (recreation) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อนันทนาการ หาความรื่นรมย์สนุกสนาน โดยจุดหมายปลายทางอาจเป็นสถานที่ธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม หรือแหล่งบันเทิงต่างๆ ซึ่งประเทศท่องเที่ยวทั้งหลายต่างพยายามเสนอแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม และรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวประเภทนี้

3. เพื่อสุขภาพ (health) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อฟื้นฟูหรือบำรุงสุขภาพ ซึ่ง อาจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่เอื้อให้สุขภาพสดชื่นแข็งแรง หรืออาจไปยังแหล่งที่ให้บริการ ฟื้นฟู ดูแลสุขภาพโดยตรง ซึ่งปัจจุบันมีธุรกิจที่ให้บริการด้านสุขภาพและมีจำนวนนักท่องเที่ยวที่มี จุดมุ่งหมายการเดินทางเพื่อสุขภาพเพิ่มมากขึ้น

4. เพื่อการกีฬา (sport) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อการกีฬาอาจจะเพื่อชมการแข่งขันกีฬา อาทิเช่น ฟุตบอลโลก เอเชียนเกมส์ โอลิมปิกเกมส์ ที่สามารถดึงดูดผู้สนใจด้าน การกีฬาให้ เดินทางมาชมจำนวนมาก หรืออาจเดินทางไปเล่นกีฬางานชนิดที่จำเป็นต้องใช้สถานที่ เฉพาะหรือพิเศษ ซึ่ง ถ้าประเทศใดมีสถานที่เหมาะสมสำหรับการเล่นกีฬาแต่ละประเภท จะสามารถดึงดูดให้นักเดินทางเพื่อ จุดมุ่งหมายนั้นเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในประเทศ

5. เพื่อเยี่ยมชมเยียนญาติมิตร (visiting) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อเยี่ยมชมเยียนเครือญาติ หรือมิตรสหายที่อยู่ไกล แสดงถึงความรักความผูกพันที่มีต่อกัน ประเทศในแถบเอเชียยังคงยึดมั่น และเคร่งครัดในวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมจะมีการเดินทางเพื่อจุดมุ่งหมายในการเยี่ยมชมเยียนญาติมิตร มากกว่าจุดมุ่งหมายอื่น ๆ โดยเฉพาะในช่วงเวลาของเทศกาลประเพณี

6. เพื่อศาสนา (religion) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ หรือเพื่อนักบวชสถานที่สำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ตามความเชื่อหรือศรัทธา เช่น พุทธศาสนิกชนจะเดินทางไปปฏิบัติธรรม ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ณ วัดต่าง ๆ หรือชาวมุสลิมทั่วโลกต่างพากันเดินทางไป ประกอบพิธีฮัจญ์ ที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เป็นต้น

7. เพื่อธุรกิจ (business) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อติดต่อธุรกิจเป็นหลัก แต่มีโอกาสได้ท่องเที่ยวด้วยในประเทศที่มีความเจริญด้านเศรษฐกิจจะมีรายได้จากนักท่องเที่ยวประเภทนี้มาก เพราะจะมีการเดินทางเข้ามาอย่างสม่ำเสมอได้เป็นช่วงเวลาหรือฤดูกาลเหมือนนักท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ

8. เพื่อการประชุมสัมมนา (convention and conference) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อเข้าร่วมประชุมสัมมนา และมีการท่องเที่ยวประกอบด้วย การท่องเที่ยวรูปแบบนี้ จะรวมถึงการท่องเที่ยวเพื่อชมงานแสดงสินค้าหรือนิทรรศการต่างๆ ที่เรียกว่า Exhibition Tour มีการจัดให้นักท่องเที่ยว กลุ่มนี้เป็นนักท่องเที่ยวกลุ่ม MICE (Meeting, Incentive, Convention and Exhibition) ถือเป็นนักท่องเที่ยวคุณภาพ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เดินทางมาร่วมประชุมนานาชาติ จะมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนสูงกว่านักท่องเที่ยวระหว่างประเทศทั่วไปประมาณ 2 เท่า

9. เพื่อเยี่ยมชมเยียนญาติมิตร เพื่อศาสนา เพื่อธุรกิจ และเพื่อการประชุมสัมมนา ล้วนเป็นการเดินทางที่มีความมุ่งหมายต่างๆ เป็นหลัก แต่ในการเดินทางเหล่านั้นได้จัดแบ่งเวลาสำหรับการท่องเที่ยว และนันทนาการไว้ด้วย ถือเป็นนักท่องเที่ยวตามวัตถุประสงค์ต่างๆ ซึ่งอาจเป็นไปตามวัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา ธุรกิจ หรือประชุมสัมมนา

อัจฉรา สมบัตินนทนา (2555: 12) อธิบายว่า วัตถุประสงค์หรือความหมายในการเดินทางของนักท่องเที่ยวอาจแบ่งได้ดังนี้

1. เพื่อการพักผ่อน (relaxation) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหรือผ่อนคลายจากภารกิจทั้งปวง ทั้งด้านการงานและภาระอื่นๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง พร้อมฟื้นฟูความสดชื่นสมบูรณ์ ของร่างกายและจิตใจ เพื่อที่จะกลับมาปฏิบัติภารกิจต่อไป

2. เพื่อการนันทนาการ (recreation) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อนันทนาการ หากความรื่นรมย์สนุกสนาน โดยจุดหมายปลายทางอาจเป็นสถานที่ธรรมชาติ

ศิลปวัฒนธรรม หรือแหล่งบันเทิงต่างๆ ซึ่งประเทศท่องเที่ยวทั้งหลาย ต่างพยายามเสนอแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมและรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวประเภทนี้

3. เพื่อสุขภาพ (health) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อฟื้นฟูหรือบำรุงสุขภาพ ซึ่งอาจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่เอื้อให้สุขภาพสดชื่นแข็งแรง หรืออาจไปยังแหล่งที่ให้บริการ ฟื้นฟู ดูแลสุขภาพโดยตรง ซึ่งปัจจุบันมีธุรกิจที่ให้บริการด้านสุขภาพและมีจำนวนนักท่องเที่ยวที่มี จุดมุ่งหมายการเดินทางเพื่อสุขภาพเพิ่มมากขึ้น

4. เพื่อการกีฬา (sport) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อการกีฬาอาจจะเพื่อชมการแข่งขันกีฬา อาทิเช่น ฟุตบอลโลก เอเชียนเกมส์ โอลิมปิกเกมส์ ที่สามารถดึงดูดผู้สนใจด้านการกีฬาให้ เดินทางมาชมจำนวนมาก หรืออาจเดินทางไปเล่นกีฬาบางชนิดที่จำเป็นต้องใช้สถานที่เฉพาะหรือพิเศษ ซึ่งถ้าประเทศใดมีสถานที่เหมาะสมสำหรับการเล่นกีฬาแต่ละประเภท จะสามารถดึงดูดให้นักเดินทาง เพื่อจุดมุ่งหมายนั้นเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในประเทศ

5. เพื่อเยี่ยมเยียนญาติมิตร (visiting) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อเยี่ยมเยียนเครือญาติ หรือมิตรสหายที่อยู่ไกล แสดงถึงความรักความผูกพันที่มีต่อกัน ประเทศในแถบเอเชียยังคงยึดมั่น และเคร่งครัดในวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมจะมีการเดินทางเพื่อจุดมุ่งหมายในการเยี่ยมเยียนญาติมิตร มากกว่าจุดมุ่งหมายอื่น ๆ โดยเฉพาะในช่วงเวลาของเทศกาลประเพณี

6. เพื่อศาสนา (religion) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ หรือเพื่อนมัสการสถานที่สำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ตามความเชื่อถือหรือศรัทธา เช่น พุทธศาสนิกชนจะเดินทางไปปฏิบัติธรรม ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ณ วัดต่างๆ หรือชาวมุสลิมทั่วโลกต่างพากันเดินทางไป ประกอบพิธีฮัจญ์ ที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เป็นต้น

7. เพื่อธุรกิจ (business) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อติดต่อธุรกิจเป็นหลัก แต่มี โอกาสได้ท่องเที่ยวด้วยในประเทศที่มีความเจริญด้านเศรษฐกิจจะมีรายได้จากนักท่องเที่ยวประเภทนี้มาก เพราะจะมีการเดินทางเข้ามาอย่างสม่ำเสมอได้เป็นช่วงเวลาหรือฤดูกาลเหมือนนักท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ

8. เพื่อการประชุมสัมมนา (convention and conference) เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อเข้าร่วมประชุมสัมมนา และมีการท่องเที่ยวประกอบด้วย การท่องเที่ยวรูปแบบนี้ จะรวมถึงการท่องเที่ยว เพื่อชมงานแสดงสินค้าหรือนิทรรศการต่าง ๆ ที่เรียกว่า Exhibition Tour มีการจัดให้นักท่องเที่ยว กลุ่มนี้เป็นนักท่องเที่ยวกลุ่ม MICE (Meeting, Incentive, Convention and Exhibition) ถือเป็นนักท่องเที่ยวคุณภาพ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เดินทางมาร่วมประชุมนานาชาติ จะมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนสูงกว่านักท่องเที่ยวระหว่างประเทศทั่วไปประมาณ 2 เท่า

สรุปความหมายของการท่องเที่ยว การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากภูมิลำเนาที่ตนอาศัย เพื่อการผ่อนคลาย แสวงหาความรู้ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของอีกกลุ่มคนหนึ่งที่มีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น โดยตอบสนองวัตถุประสงค์ในการเดินทางที่แตกต่างกันของการเดินทางท่องเที่ยว

ความหมายของการท่องเที่ยวชุมชน

ซูวิทซ์ ซีริเวชกุล (2544: 52-56) ได้สรุปการบรรยายของ Dr. Erik Holm Petersen ผู้เชี่ยวชาญพิเศษจากองค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ที่กล่าวถึงหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนอันรวมถึงกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงชุมชนจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งรูปแบบของการท่องเที่ยวลักษณะนี้ได้แก่

1. การจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (product Sales)
2. กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม (cultural shows)
3. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงหมู่บ้าน(village based activities)
4. กิจกรรมการพักผ่อนในหมู่บ้าน ซึ่งมีทั้งการจัดแคมป์ การจัดที่พักแรมแบบโฮมสเตย์ และการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก และที่พักแรมในหมู่บ้าน

ยูวดี นิรัตน์ตระกูล (2544: 5-9) กล่าวถึงการท่องเที่ยวชุมชน และการท่องเที่ยวชุมชน (rural & community based tourism) เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยว ซึ่งกำลังได้รับความน่าสนใจในกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ระดับกำกับนโยบายลงมา ถึงระดับปฏิบัติการปรากฏขึ้นทั่วไปในประเทศต่างๆ ทั่วโลก โดยสามารถจะมองได้หลายมิติ แต่ถ้าจะมองในมิติของการจัดการแล้วจะให้ความสำคัญกับจิตวิญญาณของชุมชน การรักษาไว้ซึ่งสภาพธรรมชาติที่สวยงาม สภาพสังคม/วัฒนธรรมของชุมชน มีหลักการที่กว้าง พิจารณาในรายละเอียด อาทิ การจัดการด้านการใช้การศึกษาชุมชน ถือว่าเป็นขั้นตอนแรกที่ต้องดำเนินการให้ชุมชนภูมิใจในตนเองเห็นศักยภาพ และตัวตนที่ดำรงอยู่สร้างแรงจูงใจให้ชุมชนเกิดความต้องการอนุรักษ์ และดำรงความเป็นตัวตนต่อไป และการจัดการด้านการให้บริการท่องเที่ยวเป็นการดำเนินการโดยองค์กรพัฒนาเอกชน/ผู้ประกอบการท่องเที่ยวชุมชนสถาบันการศึกษา หรือหลายองค์กรร่วมกันดำเนินงานเป็นการให้บริการท่องเที่ยวไม่มีตัวแบบที่แน่นอน แต่จุดร่วมประการหนึ่งคือ จะต้องสร้างให้เกิดความมีส่วนร่วมของชุมชน และผลประโยชน์ จะต้องตกอยู่ในชุมชน

นอกจากนี้ยังได้กล่าวต่ออีกว่า ชุมชนส่วนใหญ่ของไทยยังอยู่บนฐานเศรษฐกิจที่พึ่งตัวเอง แต่หากเริ่มที่ว่าจะหารายได้เข้าสู่ชุมชนอย่างไร คำตอบก็อาจจะอยู่ที่การคาดหวังที่จำนวนครั้ง จำนวนคนที่มากขึ้นของนักท่องเที่ยวชุมชนจะคิดเรื่องการลงทุน เพื่อแสวงหารายได้ ซึ่งอาจจะนำไปสู่ความคิดที่จะพึ่งพาปัจจัยภายนอก ซึ่งยากที่จะครอบคลุมสิ่งที่สำคัญ และเป็นด่านแรกที่ชุมชน จะต้องคิดเมื่อจะดำเนินการเรื่องการท่องเที่ยว คือการสร้างให้ชุมชน หรือท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ว่ามีทรัพยากรที่สามารถพึ่งพาตนเองทางการผลิต มีกลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง สิ่งเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานที่ดีจะทำให้เกิดการพัฒนารท่องเที่ยวที่ยั่งยืนภายใต้ต้นทุนชุมชนที่มีอยู่เอง

ราไพพรรณ แก้วสุริยะ (2544: 35-36) ที่กล่าวว่าในศตวรรษที่ 21 กระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยว ใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินใจเลือก แหล่งท่องเที่ยวที่รักษาสิ่งแวดล้อมโดยนักวิจัยตลาดการท่องเที่ยว จากองค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) ได้สำรวจทัศนคติของนักท่องเที่ยว พบว่านักท่องเที่ยวมีทัศนคติ เปลี่ยนไปจากเดิมที่ยอมรับการท่องเที่ยวแบบ 3S คือ Sea Sand Sun มาเป็นค่านิยมในการท่องเที่ยว โดยเป็นการรักษาสิ่งแวดล้อม และพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ค่านิยม 3S ใหม่ คือ S-Security หมายถึง ความปลอดภัยทั้งจากภัยธรรมชาติและความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน

S-Sanitation หมายถึง ความสะอาดปราศจากเชื้อโรค และมลพิษต่างๆ

S-Satisfaction หมายถึง ความพอใจ ความประทับใจ ทั้งสถานที่ท่องเที่ยว และบริการ

ลินธุ์ สโรบล (2546: 15) กล่าวว่า การท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญ นั้นเรียกว่า “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” (community based tourism) ที่ตั้งอยู่บนฐานความคิดว่าชุมชน หรือคนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว ดังนั้นชุมชน จึงควรมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการกำหนดทิศทาง การพัฒนาการอนุรักษ์ การจัดการทรัพยากร รวมถึงได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวนั้นด้วย

จากที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปแนวความคิดการท่องเที่ยวชนบทว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องอาศัยความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน รวมทั้งวัฒนธรรม วิถีชีวิต และกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนแต่ดั้งเดิม ซึ่งนำมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวชุมชนที่ได้รับมาตรฐานสากล เช่น ที่พัก อาหาร ความปลอดภัย และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในชุมชน นอกจากนี้ยังต้องสร้างให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกับคนในชุมชน ให้เกิดเป็นจิตสำนึกแก่คนรุ่นหลัง และนำไปสู่ความยั่งยืน ให้ความอยู่ยงนานที่สุด แต่การ

ท่องเที่ยววันนี้จะเกิดผลสำเร็จได้ต้องมาจากการจัดการที่ดี และต้องการความร่วมมือจากคนในชุมชน เพราะเป็นเจ้าของพื้นที่ ที่มีความใกล้ชิดกับสภาพแวดล้อมอย่างแท้จริง

ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ลินธุ์ สโรบล และคณะ (2545: 12) การท่องเที่ยวโดยชุมชน (community - based tourism) หมายถึงทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากร ที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีวิถีชีวิต และวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นต้นทุน หรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน โดยเน้นให้เกิด ความยั่งยืน คู่คนรุ่นลูกหลาน และเกิด ประโยชน์ต่อท้องถิ่น ตลอดจน คำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ ซึ่งสามารถสรุปการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนออกเป็น 5 บริบท ดังนี้

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของพื้นที่แหล่งทรัพยากรอันหลากหลายของชุมชน การพิจารณาในประเด็นนี้ เน้นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลักมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ดังนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของทรัพยากรอันหลากหลาย จึงตั้งอยู่บนแนวคิดที่เน้นความสำคัญของการผสมผสานจุดมุ่งหมายอนุรักษ์สภาพแวดล้อม รวมทั้ง อัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มีวิถีชีวิตและจารีตประเพณีแตกต่างกันออกไป ตลอดจนการเคารพศักดิ์ศรี และสิทธิในกลุ่มการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยมีจุดมุ่งหมายให้คนในชุมชนรู้จักการสร้างสำนึกท้องถิ่น ความภาคภูมิใจในความเป็น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมประเพณีของตน สามารถให้คำอธิบายให้คนนอกหรือนักท่องเที่ยวได้รับรู้ และเข้าใจในวิถีชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่น ว่ามีความสวยงาม และมีคุณค่าอย่างไร รวมทั้งพัฒนาการของวัฒนธรรมจารีตประเพณี ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

2. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของการบริหารจัดการ การพิจารณาประเด็นนี้ เน้นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บนเงื่อนไขของการจัดการที่มีความรับผิดชอบช่วยกันลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสังคม รวมทั้งให้มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุม ถึงการอนุรักษ์

ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกัน และกำจัดมลพิษ การจัดการสมรรถนะของการรองรับในระบบนิเวศ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต การจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเน้นให้การท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน ภายใต้เงื่อนไขของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติในฐานะเป็นวิถีชีวิตที่เกื้อกูลในระบบนิเวศเดียวกัน ซึ่งไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้ภายใต้หลักการที่ว่าคนที่ดูแลรักษาทรัพยากรย่อมสมควรได้รับประโยชน์จากการดูแลรักษานั้น

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการจัดการกระบวนการทัศนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่เน้นปฏิสัมพันธ์ ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติในลักษณะเป็นการเกื้อหนุนกันระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวกับการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น รวมทั้งมีความพยายามในการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความสามารถรองรับของธรรมชาติ ซึ่งแนวทางดังกล่าวจะเป็นการกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวออกไปในวงกว้างไม่เพียงแต่ชุมชนเท่านั้นหาก รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมด้วย

3. การท่องเที่ยวโดยชุมชน ในบริบทของกระบวนการ และกิจกรรมการท่องเที่ยวการพิจารณาประเด็นนี้ เน้นให้มีการสร้างระบบ การท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นการเรียนรู้ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องให้กับนักท่องเที่ยวประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน อาจเรียกได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา ทั้งนี้การท่องเที่ยว อาจสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกของชุมชนในฐานะเป็นการสร้างกระบวนการทางสังคมที่ชุมชนท้องถิ่นมีความพยายามในการปรับตัว ภายใต้บริบทของสภาวการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการสร้างดุลยภาพระหว่างการผลิตในภาคเกษตรกรรมกับการประกอบอาชีพของชาวบ้านที่เชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรของชุมชน ตลอดจนการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้การเอารัดเอาเปรียบของบริษัทนำเที่ยวจากภายนอก

อย่างไรก็ดี โครงการท่องเที่ยวชุมชน ไม่อาจจำกัดตัวเองอยู่แต่เพียงชุมชน หมู่บ้าน แห่งใดแห่งหนึ่งอย่างโดดๆ ได้ แต่พยายามให้มีการรวมตัวกันของชุมชนท่องเที่ยวหลายๆ แห่ง และสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรหรือจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกันเพื่อให้การบริการและมุ่งให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ในการจัดทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น และแหล่งท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน

4. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการจัดการตัวเอง การพิจารณาการใช้ประโยชน์จากการวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านนี้ เป็นการคำนึงถึงความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ทั้งนี้ เพื่อ

ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น และหาความร่วมมือถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนโดยมีจุดหมายปลายทางในการกลับมาบำรุงดูแลรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติชุมชนท้องถิ่นเองก็สามารถที่จะมีส่วนร่วมในการควบคุม การพัฒนามาตรฐาน และคุณภาพของการท่องเที่ยวของตนเองได้ โดยเริ่มต้นจากชุมชนระดับรากหญ้า จนถึงองค์กรการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียอีกด้วย

5. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในฐานะกลไกการพัฒนาชุมชน การพิจารณาการใช้ประโยชน์ในบริบทนี้ เป็นความพยายามจะชี้ให้เห็นถึงบทบาทของฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรชุมชนท้องถิ่นควบคู่กับการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติอย่างยั่งยืน ดังนั้นการสนับสนุนโครงการวิจัยแบบนี้เป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน ถือได้ว่าเป็น “เครื่องมือและกลไกของชุมชนท้องถิ่น” ในฐานะที่เป็นกระบวนการแสวงหาทางเลือกเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมจารีตประเพณีอันหลากหลายของชุมชน และกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยยังให้ความสำคัญต่อความพยายามในการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องมองให้เห็นถึงบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมือง และสภาพแวดล้อมธรรมชาติซึ่งสัมพันธ์กับเงื่อนไขภายนอกในระดับภาคและระดับมหภาคที่สามารถเชื่อมโยงปรากฏการณ์ในท้องถิ่นกับเงื่อนไขภายนอกและยังช่วยชี้ให้เห็นทิศทางของการพัฒนาประเทศที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างชัดเจน

6. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในฐานะของการสร้างมูลค่าเพิ่มของชุมชน การพิจารณาการใช้ประโยชน์ในบริบทนี้เป็นการย้อนกลับไปพิจารณาปัญหาของสังคมของชุมชนซึ่งอาจพบว่าชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งกำลังเผชิญหน้ากับปัญหาวิกฤต ในด้านของความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและ ความยากจน ดังนั้นการพิจารณาประเด็นนี้จึงเป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถเป็นคำตอบส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยพิจารณาการท่องเที่ยวในฐานะของการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ เช่น หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ กองทุนชุมชน การพัฒนาอาชีพและฝีมือแรงงาน หัตถกรรมพื้นบ้าน เกษตรปลอดภัยจากสารพิษ รวมทั้งการพลิกฟื้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านการเชื่อมต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของทางเลือกใหม่ในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างหลากหลาย

7. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในฐานะของการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาพความเป็นจริงของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวก็คือ การที่ภาคเอกชนบางแห่งบางจังหวัดได้มีบทบาทเข้ามาผูกขาดธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งเน้นการสร้างรายได้และความ

เจริญเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว และบางครั้งด้วยความไม่เข้าใจในเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ การจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวดังกล่าวได้สร้างผลกระทบต่อการทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่นรวมทั้งก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเนื่องจากชุมชนท้องถิ่นขาดอำนาจในการจัดการท่องเที่ยวของตน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเข้ามากำหนดบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ให้เข้ามามีส่วนสำคัญร่วมกับภาคประชาชน ในการจัดการและหารูปแบบของการท่องเที่ยวในบริบทของชุมชนท้องถิ่น อันจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในระดับต่าง รวมทั้งระบบการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างมากขึ้น

สินธุ์ สโรบล และคณะ (2545: 3) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ว่า หมายถึงการท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร และเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว นำเอาทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่การผลิตชุมชนมาเป็นปัจจัย หรือต้นทุนสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งมีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนไปถึงคนรุ่นลูกหลาน นอกจากนี้ การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมกำหนดทิศทางโดยชุมชนจัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน โดยมีหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน 10 ประการ ดังนี้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ
2. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ
3. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
4. ยกระดับคุณภาพชีวิต
5. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
6. คงเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่าง และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
9. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
10. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวชุมชน

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542: 65-66) ได้ให้ความสำคัญต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 2 ประเภทย่อย ได้แก่

1. ประเภทโบราณสถาน เป็นสถานที่ที่มีอายุนับร้อยปีโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสถานที่นั้นเป็นประโยชน์ในทางประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี เช่น ศาสนา อุทยานประวัติศาสตร์ กำแพงเมือง คูเมือง พระราชวัง พระตำหนัก บ้านโบราณ เมืองโบราณ อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน ชุมชน เป็นต้น สำหรับโบราณสถานของประเทศนั้น กรมศิลปากรได้แบ่งประเภทโบราณไว้ 7 ประเภท คือ

1.1 โบราณสถานสัญลักษณ์แห่งชาติ หมายถึง โบราณที่มีความสำคัญสูงสุด หากชาติขาดโบราณสถานนั้น ไปจะเป็นการสูญเสียอย่างใหญ่ เช่น พระบรมหาราชวัง พระธาตุคอกยสุเทพ พระธาตุพนม เป็นต้น

1.2 อนุสาวรีย์แห่งชาติ หมายถึง อนุสรณ์สถานที่ได้สร้างเพื่อบุคคลหรือที่เคารพสูงทางศิลปะ ซึ่งแสดงถึงประชาชนจะต้องร่วมรำลึกถึงด้วยกัน เช่น องค์พระแก้วมรกต พระพุทธสิหิงค์ ศาลหลักเมือง เจดีย์ยุทธหัตถี เป็นต้น

1.3 อาคารสถาปัตยกรรมแห่งชาติ หมายถึง อาคารสิ่งก่อสร้างทาง สถาปัตยกรรมและวิศวกรรม อันทรงไว้ซึ่งแสดงถึงการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆ ในยุคอดีตที่มีผลต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบันหรือเกี่ยวข้องกับบุคคลหรือเหตุการณ์สำคัญของชาติ เช่น พระที่นั่งอนันตสมาคมสะพานพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นต้น

1.4 ย่านประวัติศาสตร์ หมายถึง สิ่งที่มีความหนาแน่นทางสถาปัตยกรรม เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ การวางผังเมือง สภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น มีอาคารสิ่งก่อสร้างถนนหนทางเป็นองค์ประกอบอื่นๆ รสรมอยู่ด้วย ทำให้พื้นที่นั้นจัดอยู่ในลักษณะต่อไปนี้ คือย่านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ย่านประวัติศาสตร์การพาณิชย์ ย่านประวัติศาสตร์อุตสาหกรรม ย่านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และย่านโบราณคดี เช่น ย่านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม เกาะรัตนโกสินทร์ เป็นต้น

1.5 อุทยานประวัติศาสตร์แห่งชาติ หมายถึง ย่านพื้นที่ที่มีเนื้อที่ทางประวัติศาสตร์ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และวิศวกรรม รวมทั้งสภาพแวดล้อม ทั้งเกิดตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้นอันทำให้สาระทางประวัติศาสตร์ยังคงดำรงได้ เช่น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เป็นต้น

1.6 นครประวัติศาสตร์แห่งชาติ หมายถึง เมือง หรือนคร ที่มีแบบอย่างทางวัฒนธรรม อารามของผังเมืองสาระสำคัญทาง ประวัติศาสตร์ และองค์ประกอบของเมือง สถาปัตยกรรม วิศวกรรม และหรือชีวิตความเป็นอยู่ เช่น เมืองสุโขทัย เมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงแสน เป็นต้น

2. ประเภทโบราณวัตถุ เป็นวัตถุโบราณไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเป็นส่วนหนึ่งใดของโบราณสถาน ซึ่งโดยอายุ หรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์ หรือหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของวัตถุนั้นเป็นประโยชน์ในทาง ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ในแต่ละจังหวัด แต่ละประเทศ อาจจะมีเก็บสะสมไว้ในพิพิธภัณฑสถานหรือสถานที่เก็บแบบอื่นๆ เพื่อให้ประชาชนเข้าชมอันเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงประวัติศาสตร์อันยาวนานของประเทศ และเป็นความภาคภูมิใจของประชาชน ในท้องถิ่นที่ได้พบโบราณวัตถุที่ล้ำค่าเหล่านั้น เช่น ภาพเขียนโบราณวัตถุ สมบัติโบราณ พระพุทธรูปโบราณ รูปปั้นโบราณ เป็นต้น

3. ทรัพยากรแห่งธรรมชาติเชิงนิเวศ ประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณี และกิจกรรมเป็นทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม แต่ละกลุ่มชนที่มีความแตกต่างกัน ของสังคมที่มีผลต่อการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยือน อาจแยกออกเป็นประเภทย่อยที่สำคัญได้ต่อไปนี้

3.1 ประเภทศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ชุมชน หมู่บ้าน เรือนแพ ตลาด ตลาดน้ำ ศูนย์วัฒนธรรม การละเล่นพื้นบ้าน สินค้าพื้นเมือง ไร่สวน เหมือง วิถีชีวิต อภิสัยไมตรีของประชาชน เป็นต้น

3.2 ประเภทประเพณี ได้แก่ ประเพณีแห่สงกรานต์ ประเพณีแห่เทียนพรรษา เทศกาลกินเจ ประเพณีลอยกระทง งานบุญบั้งไฟ เป็นต้น

3.3 ประเพณีกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมแข่งขัน กีฬา กิจกรรมบันเทิง สวนสนุก สวน สาธารณะเฉพาะทาง สนามกอล์ฟ สนามแข่งรถ เชื้อเพลิงงานไฟฟ้า สำหรับกิจกรรมท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น ควรเป็นกิจกรรมที่เน้นการศึกษาหาความรู้ ในแหล่งธรรมชาติและ วัฒนธรรมท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการได้รับความเพลิดเพลิน ซึ่งมีกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนอยู่หลายกิจกรรม เช่น การเดินป่า การศึกษาธรรมชาติ การเลี้ยงสัตว์ การดูนก การพายเรือ การดำน้ำ การตั้งแคมป์ การล่องแพ การขี่ช้าง การถ่ายรูป การขี่จักรยาน การไต่เขา การตกปลา การแสวงบุญ การนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

วินิจ วิระยางกูร (2532: 18) ได้กล่าวว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง “สถานที่ท่องเที่ยวกิจกรรม และวัฒนธรรมประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมท้องถิ่น ที่มีลักษณะเด่น

สามารถ ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้” ซึ่งสามารถแบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยว ออกตาม ลักษณะความต้องการของนักท่องเที่ยวได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. ประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก ถ้ำ น้ำพุร้อน บ่อน้ำร้อน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ สวนสัตว์ อุทยานแห่งชาติ สวนรุกขชาติ ทะเล หาดทรายหาดหิน ทะเลสาบ เกาะ เขื่อน ตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติของไทย ได้แก่ ภูกระดึง น้ำตกเอราวัณ เป็นต้น

2. ประเภทโบราณวัตถุสถานและศาสนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีหรือศาสนา ได้แก่ วัด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑสถาน กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ และ อนุสรณ์สถานตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทยาน ประวัติศาสตร์สุโขทัย เป็นต้น

3. ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกประเภทหนึ่งในลักษณะของพิธี งานประเพณี ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ศูนย์วัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง ตัวอย่างเช่น ตลาดน้ำดำเนินสะดวก งานช้างจังหวัดสุรินทร์ สวนสามพราน เป็นต้น

เสกสรรค์ ยวงวิชัย (2541: 47) ได้กล่าวว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม และ วัฒนธรรม ประเพณี ที่สามารถดึงดูดความสนใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมได้ และสามารถแบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเช่น ภูเขา แม่น้ำ น้ำตก เกาะ สันดอน แก่ง ถ้ำ เพิงผา หนองบึง อ่างเก็บน้ำ น้ำพุร้อน หาดทราย

2. แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ และ โบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ เมืองและชุมชนโบราณ ศาสนาสถานเก่า พิพิธภัณฑสถาน

3. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง แหล่ง หรือสถานที่ ที่แสดง ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และวิถีชีวิต ที่เป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมในปัจจุบัน เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี การละเล่นพื้นบ้าน ศาสนาสถานหรือสำนักสงฆ์ ตลอดจนงานเทศกาล ประเพณีเด่น และสำคัญในท้องถิ่น

จากที่กล่าวมานั้นสามารถสรุป แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรว่า แหล่งประกอบไปด้วย ความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนในด้านแหล่งทรัพยากรทางโบราณสถาน ที่มีอยู่ท่ามกลางความเป็นธรรมชาติ เช่น แหล่งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี โดยคนในชุมชนใช้ประกอบ

เข้าในการดำรงชีพมาแต่โบราณ ซึ่งในปัจจุบันถูกนำมาสร้างเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าไปถึงได้ตามแหล่งต่างๆ ที่มีไว้คอยบริการทางการท่องเที่ยว

ชนัญ วงษ์วิภาค (2547: 47) ได้กล่าวว่า การวางแผนจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน ต้องประสานความรู้ของผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์กรบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานของรัฐ ที่ต้องมีข้อตกลงร่วมกันของสิ่งที่ควรอนุรักษ์ และสิ่งที่อยากให้เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดลักษณะดังกล่าว การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะต้องมีการดำเนินการ ดังนี้

- 1) นักท่องเที่ยวต้องมีข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ก่อนที่จะเดินทางไปยังจุดหมาย เพื่อช่วยให้เข้าใจความเป็นมาของวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่อคติต่อผู้คนที่อยู่ในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน
- 2) แบบแผนการดำรงชีวิตของชุมชนในพื้นที่ ไม่ควรหยุดนิ่ง แต่ควรดำเนินอยู่อย่างปกติ ที่กำลังเป็นอยู่ และ
- 3) เสนอให้เห็นแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เข้าใจว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวในขณะนั้น คือรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่ง

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

ธีระพงษ์ แก้วหาญ (2544: 147-157) ได้อธิบายความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยพื้นฐานของกระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งโดยหลักการแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญ ดังนี้

- 1.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน และเป็นสิทธิมนุษยชน ดังนั้นการดำเนินการพัฒนาจึงควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

- 1.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้วยเหตุ 4 ประการ คือ

- 1.2.1 การมีส่วนร่วมในการกำหนดความจำเป็นพื้นฐาน ช่วยให้อำเภอที่ถูกกั้นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ได้มีโอกาสเสนอสิ่งที่ตนต้องการต่อผู้จัดทำนโยบายการพัฒนา และโอกาสได้รับการพัฒนากระตือรือร้นให้สูงขึ้นหลุดพ้นจากการถูกเอารัดเอาเปรียบ

- 1.2.2 การมีส่วนร่วมของประชาชน ช่วยให้รัฐบาลสามารถระดมทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น ความรู้ ทักษะ และทุนที่ต้องใช้ในโครงการพัฒนา

1.2.3 การมีส่วนร่วมของประชาชน ช่วยปรับปรุงการกระจายสินค้าและบริการ ตลอดจนการกระจายรายได้ให้ดีขึ้น และการมีวิถีชีวิตสาธารณะที่มีสุขภาพดี

1.2.4 การมีส่วนร่วมของประชาชน ช่วยสนองความต้องการทางด้านจิตวิทยาของประชาชน จากการศึกษาที่ได้ข้อคิดในการตัดสินใจต่อเรื่องที่มีผลกระทบต่อชีวิต และการทำงาน

2. การจำแนกขั้นตอนการมีส่วนร่วม

การจำแนกการมีส่วนร่วมขั้นตอนการมีส่วนร่วม แนวคิดของโคเฮน และอ็พซอฟ เป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบมากที่สุด คือ จำแนกขั้นตอน หรือประเภทของการมีส่วนร่วมออกเป็นเรื่องของการตัดสินใจ (decision making) ดังนี้การดำเนินการ (implementation) ผลประโยชน์ (benefits) และการประเมินผล (evaluation) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกที่สุดที่จะต้องกระทำก็คือ การกำหนดความต้องการ และการจัดลำดับความสำคัญต่อจากนั้นก็เลือกนโยบาย และประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจในนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการ วางแผน และการมีส่วนร่วมตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน จะได้มาจากคำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่นการช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงาน และประสานงาน การให้ความช่วยเหลือด้านแรงงาน หรือข้อมูล เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพแล้วยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย รวมทั้งผลประโยชน์ในทางบวก และผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์ในทางโทษต่อบุคคลและสังคม

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกต ก็คือ ความเห็น (view) ความชอบ (pre-faience) และความคาดหวัง (expectation) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้

3. การจำแนกระดับความเข้มของการมีส่วนร่วม

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2544: 157-158) ได้กล่าวจำแนกระดับความเข้มของการมีส่วนร่วมเป็นความคิดของอาร์สไตน์ (Aronstein) ซึ่งเห็นว่าการมีส่วนร่วมมักจะมีลักษณะเป็นของบันไดการมีส่วนร่วม (participation ladder) 8 ขั้นตอน

8 ชั้นตอนควบคุมโดยประชาชน (citizen control)	}	การมีส่วนร่วมระดับอำนาจเป็นของประชาชน (degree of citizen power)
7 ชั้นใช้อำนาจผ่านตัวแทน (delegated power)		
6 ชั้นเป็นหุ้นส่วน (partnership)		
5 ชั้นแสดงความคิดเห็น(placation)	}	การมีส่วนร่วมระดับ พิธีกรรม (degree of tokenism or partial participation)
4 ชั้นปรึกษาหารือ(consultation)		
3 ชั้นข้อมูลข่าวสาร (informing)		
2 ชั้นชี้แจง (therapy)	}	การมีส่วนร่วมเทียม หรือไม่มีส่วนร่วม (pseudo- participation or non- participation)
1 ชั้นถูกจัดกระทำ (manipulation)		

ภาพ 1 บันไดการมีส่วนร่วม 8 ขั้นตอน ของอาร์สไตน์

ที่มา: ธีระพงศ์ แก้วหาญ (2544: 158)

ในขั้นบันไดคือ ขั้นถูกกระทำ แบบขั้นที่สองคือ ขั้นชี้แจงนั้น เรียกว่าการมีส่วนร่วมเทียมหรือไม่มีส่วนร่วม เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าไม่ถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงในการตัดสินใจ กรณีนี้ จะมีกลุ่มบุคคลจำนวนน้อยที่สุดที่อยู่ในอำนาจเท่านั้นทำหน้าที่ตัดสินใจ โดยไม่มีการพูดถึงเนื้อหา วิธีการของการตัดสินใจ หรือตำแหน่ง และอำนาจหน้าที่ของผู้มีอำนาจตัดสินใจขั้นที่สองนี้ สร้างมาเพื่อที่จะทดแทนการมีส่วนร่วมที่แท้จริง ตามวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของสองขั้นตอนนี้ใช้เป็นการทำ ประโยชน์เข้าถึงการมีส่วนร่วมในการวางแผน หรือควบคุมโครงการ แต่จะช่วยให้ผู้กุมอำนาจอยู่ดำเนินการให้การศึกษา (educate) หรือการชี้แจงแก่ผู้เข้าร่วม

บันไดขั้นที่ 3 ถึง 5 ก้าวหน้าถึงระดับที่เรียกว่า การมีส่วนร่วมแบบพิธีกรรมหรือการมีส่วนร่วมบางส่วน โดยขั้นที่ 3 ขั้นให้ข้อมูลข่าวสารและขั้นที่ 4 ขั้นที่ปรึกษาหารือ นั้น ความเห็น หรือข้อคิดของประชาชนได้รับการรับฟังจากผู้มีอำนาจอยู่มากขึ้น แต่ภายใต้เงื่อนไขเหล่านี้พวกเขาไม่มีอำนาจที่จะรับประกันได้ว่า ความคิดเห็นของพวกเขาจะได้รับเอาใจใส่จากผู้มีอำนาจเต็มเมื่อการมีส่วนร่วมถูกจำกัดอยู่ที่ระดับเหล่านี้ จึงไม่มีทางที่จะทำการเปลี่ยนแปลงสภาพตามข้อเรียกร้องของผู้มีส่วนร่วมได้ส่วนในขั้นที่ 5 ขั้นให้ความคิดเห็นเป็นขั้นสูงของการมีส่วนร่วมบางส่วนนี้ คือยอมให้คนไร้อำนาจ (have-not) ให้คำแนะนำได้ แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งสิทธิในการตัดสินใจของผู้มีอำนาจต่อไป

บันไดลำดับสูงขึ้นไปเป็นระดับที่เรียกว่า อำนาจเป็นของประชาชน ซึ่งเพิ่มระดับของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น ประชาชนสามารถเข้าไปสู่ขั้นที่ 6 ชั้นเป็นหุ้นส่วน ซึ่งจะ ทำให้สามารถเข้าร่วมในการเจรจาเพื่อผลได้ผลเสีย (trade-offs) กับผู้มีอำนาจดั้งเดิม ส่วนในขั้นที่ 7

ของประชาชนโดยผ่านตัวแทนหรือประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจนั่นเอง ในการวัดการมีส่วนร่วมในมิติเชิงคุณภาพ เกี่ยวกับระดับความก้าวของการมีส่วนร่วมหรือปริมาณอิทธิพลที่บุคคลอื่นนี้มีการจำแนกหลายแบบ ควรกำหนดระดับของการมีส่วนร่วม เป็น 3 ระดับคือ

ระดับที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมเทียม (pseudo-participation) หรือการมีส่วนร่วมแบบถูกกระทำ (passive participation) การมีส่วนร่วมในระดับนี้ ผู้เข้าร่วมไม่มีอำนาจใดๆ ในการตัดสินใจ แต่เป็นฝ่ายกระทำตามการตัดสินใจของบุคคลอื่นๆ เท่านั้น

ระดับที่ 2 ระดับการมีส่วนร่วมบางส่วน (partial participation) การมีส่วนร่วมในระดับนี้ ผู้เข้าร่วมมีส่วนในการเสนอความคิดเห็น แต่อำนาจในการตัดสินใจจะอยู่ที่บุคคลอื่น

ระดับที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (genuine participation) การมีส่วนร่วมในระดับนี้ส่วนความคิดเห็นของบุคคลที่เข้าร่วมได้รับการรับฟัง และยอมรับเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอำนาจการตัดสินใจอยู่ที่ผู้เข้าร่วมนั่นเอง

Cohen and Uphoff (1977: 213-218) กล่าวถึง องค์ประกอบการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า ควรประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (decision making) ประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และการตัดสินใจในปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (implementation) อาจเป็นไปได้ในรูปแบบของการเข้าร่วมโดยการสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริการ การร่วมมือ รวมทั้งการร่วมแรงร่วมใจ
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (benefit) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้าน วัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ทางด้านส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation) เป็นการเข้าร่วมในการควบคุม และตรวจสอบการดำเนินการทั้งหมด การพิจารณาการมีส่วนร่วมเป็นทั้งเป้าหมาย และวิธีการนำสู่การพัฒนา และการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกระบวนการที่ขาดไม่ได้ ในการจะบรรลุเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยว เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่เพิ่มคุณค่าให้กับตัวเอง โดยแสดงออก ซึ่งเสรีภาพของประชาชน เรื่องใดเรื่องหนึ่งหากแต่ทุกอย่างประชาชนจะต้องคิดค้นขึ้นมาเอง

พจนานุกรม (2541: 42-44) กล่าวถึงข้อเปรียบเทียบระหว่างการท่องเที่ยวกระแสหลักกับการท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน และข้อสังเกตต่อผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในประเด็นต่างๆ โดยสรุปดังนี้

1. ความยั่งยืนของระบบนิเวศและวัฒนธรรม กระบวนการทำงานของมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) คำนึงถึงความพร้อมของชุมชนในการจัดกิจกรรม ให้ความสำคัญกับการกำหนด วัตถุประสงค์ว่าทำไปเพื่ออะไรและชี้ให้เห็นถึงข้อดี ข้อเสียของการท่องเที่ยวที่ผ่านมา

เพื่อให้ชุมชน พิจารณาอย่างรอบคอบ และเตรียมตัวในการรองรับการจัดการรวมทั้งป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น สิ่งที่สำคัญที่สุดที่เน้นย้ำกับชุมชนคือ จุดนำสนใจของชุมชนที่จะดึงความสนใจให้คนมาเยี่ยมชมคืออะไร และคนในชุมชนรู้จักสิ่งนั้นหรือยัง หรือทำอะไรบ้างที่จะฟื้นฟู สืบทอดของดีชุมชนซึ่งเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น โดย มอส. เชื่อว่า “หากคนในท้องถิ่นรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง มีทรัพยากรที่สามารถ สร้างการพึ่งพาตนเองทางการผลิต มีกลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ก็จะเป็นพื้นฐานที่ดีทำให้การพัฒนาเรื่อง การท่องเที่ยวสามารถทำได้อย่างยั่งยืน ภายใต้อบอบเขตที่ควบคุมได้”

2. กระบวนการมีส่วนร่วม อำนาจในการตัดสินใจ และการจัดทรัพยากรการให้อำนาจของชุมชน ในการจัดทรัพยากร เป็นตัวชี้วัดว่า หากชุมชนขาดความเข้มแข็ง ย่อมเกิดผลกระทบแน่นอน กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นงานที่มีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง หากระบบการจัดการไม่ดี ขาดความโปร่งใส และ ขาดความร่วมมือร่วมใจกันของชุมชน ก็จะเป็นอีกด้านหนึ่งที่จะทำลายตัวเอง

3. การปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน หากมีความพร้อมทั้งชาวบ้าน และ นักท่องเที่ยว การเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างคนต่างวัฒนธรรมจะเป็นไปอย่างเคารพซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย ที่สำคัญชุมชนต้องรู้สึกภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองเป็นผู้ให้ เป็นผู้รับ ไม่ใช่ผู้ซื้อและผู้ขาย และการรับวัฒนธรรมใหม่ภายนอกจะรับอย่างเท่าทัน และรู้ตัวมากขึ้น ผลของการ มีนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในตนเอง และเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม และหากชาวบ้านสามารถให้ข้อมูลเป็นผู้พาเที่ยวที่ทำให้นักท่องเที่ยวเป็นแง่มุมต่าง ๆ ในชุมชน เชื่อมโยงความงามปัญหาและทางเลือกในการพัฒนาท้องถิ่น ก็จะสามารถสร้าง ความเข้าใจ และการหนุนช่วยชุมชนต่อไปได้ในอนาคต

4. ความสามารถของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว หากยังอยู่ในระดับการเผยแพร่ปัญหา สร้างความร่วมมือกันระหว่างคนในสังคม ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งองค์กรแบบเข้มข้น แต่หากมองเรื่องการเป็นกิจกรรมหนึ่งในการหารายได้ หรือมองไปไกลถึงธุรกิจชุมชน ก็จำเป็นต้องประเมินศักยภาพ การรองรับและพัฒนากิจกรรมภายใต้ขีด ความสามารถที่ชุมชนจะรองรับได้เช่นกัน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเรื่องภาระจ่ายตัวของชาวบ้านในการ รองรับด้วย หากมีฐานชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมมาก ก็สามารได้มากกว่า โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน รับผิดชอบ หรือ หากสถานที่ที่จะเยี่ยมชมมีขีดจำกัดในการรองรับได้ไม่มากคน ก็ควรต้องพิจารณาจำกัด จำนวนคนต่อครั้งให้ชัดเจน

เสน่ห์ จามริก (2527: 22) ให้ความหมายของชุมชนว่า ไม่ได้หมายความว่าตั้งประชาชนเข้ามาร่วมกิจกรรมตามที่นักวิชาการหรือองค์กรพัฒนาตั้งขึ้น แท้จริงแล้วต้องให้ชุมชนมีกิจกรรม และวิธีดำเนินการของเขาเองในชุมชน

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542: 28) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า การสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยใช้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์ และรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน การสร้างจิตสำนึกในการดูแลปกป้องทรัพยากรท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อมให้อยู่อย่างยั่งยืน

World Health Organization/UNICEF (1978: 11 อ้างใน นฤพร เวศอุไร, 2552: 31) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของตน การจัดอันดับความสำคัญในการเข้าร่วมพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยเน้นการให้อำนาจการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท

Cohen and Uphoff (1981: 6 อ้างใน สมยศ นาวิการ, 2545: 1) กล่าวว่า การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการของการให้ผู้อยู่ได้บังคับบัญชามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกระบวนการการตัดสินใจ การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม เน้นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของบุคคล การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหาของการบริหาร ที่สำคัญการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม อยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดของการแบ่งอำนาจหน้าที่ การบริหารแบ่งอำนาจหน้าที่ให้เข้ากับผู้ได้บังคับบัญชา ประการสุดท้ายการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมต้องการให้ผู้อยู่ได้บังคับบัญชามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจ

ปรัชญา เวสารัช (2528: 1) ได้อธิบายความหมาย ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาว่าเป็นการที่ประชาชนเข้าเกี่ยวข้อง โดยการใช้ความพยายาม หรือใช้ทรัพยากรบางอย่าง ส่วนคนในกิจกรรมซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมจะมีองค์ประกอบดังนี้ คือ

1. มีประชาชนเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา
2. ผู้มีส่วนร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้

ความสามารถ แรงงาน หรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินทุน วัสดุในกิจกรรมการพัฒนา

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2547: 32) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงน่าจะหมายถึง การมีประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการและควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการ

ดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม และได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง

จากการให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของสถาบัน UNRISD (United Nations Research Institute for Social Development) และนักวิชาการทั้งหลายสามารถสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนโดยทั่วไปว่า คือการให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา หาสาเหตุปัญหา กำหนดวิธีแก้ไขปัญหา วางแผนแก้ไขปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหาคด้วยประชาชนเอง ไม่ใช่เป็นการกำหนดจากภายนอกแล้วให้ประชาชนเขาร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ทำให้เขาสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาอย่างแท้จริง และเป็นการสร้างสมรรถภาพ และความเชื่อมั่นในตนเองในการที่จะแก้ปัญหาของตนเองต่อไปเรื่อยๆ

พจนานุกรม (2545: 174) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (local participation) แนวโน้มของการเปิดให้ชุมชนมีส่วนร่วม และเข้ามาจัดการกับการท่องเที่ยวเองมีแนวโน้มที่ชัดเจน และสูงขึ้นเรื่อยๆ เช่น การเปลี่ยนเป็นจากการมองว่า ชุมชนที่รับการท่องเที่ยวเป็นชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ทางการท่องเที่ยวเปลี่ยนเป็นให้ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวในการจัดรูปแบบการมท่องเที่ยว แลดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว อีกทั้งรวมไปถึงการจัดแสดง และจัดจำหน่ายสินค้า และผลิตภัณฑ์ของชุมชนทั้งภายใน และนอกชุมชนที่เป็นการส่งเสริมการตลาดทำให้สังคมภายนอกรู้จักชุมชนมากขึ้น

จากแนวความคิดที่กล่าวมานั้นสามารถ สรุปความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติ และประเมินผล ในส่วนของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้วยการนำผลประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติ รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นมาเข้าร่วมในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยการปลูกจิตสำนึกให้แก่กลุ่มคนรุ่นหลังเกิดความหวงแหนทรัพยากรให้คงอยู่ยาวนานที่สุด

ลักษณะการมีส่วนร่วม

ปธาน สุวรรณมงคล (2526: 72) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 4 ลักษณะ เช่นกันคือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

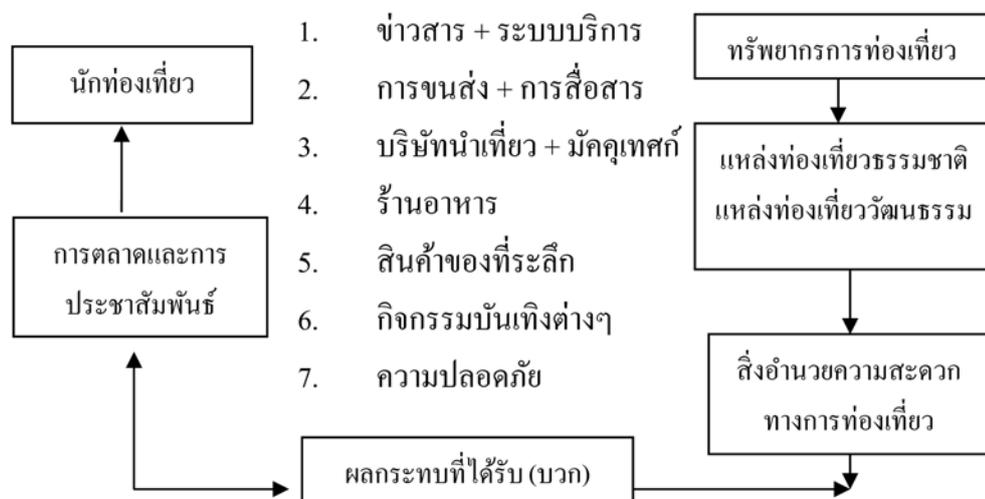
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินการดำเนินงาน

อकिन รพีพัฒน์ (2527: 101) ได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาออกเป็น 4 ลักษณะด้วยกันคือ

1. ร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหา
2. ร่วมในการตัดสินใจเลือกวิธีการแก้ไข และการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา
3. ร่วมในการปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผนที่กำหนด
4. ร่วมในการประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

ความหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

รำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2544: ระบบออนไลน์) กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม หมายถึง “การให้โอกาสชุมชนยอมรับกิจกรรมการท่องเที่ยวแต่ละประเภทร่วมดำเนินการ คือ ร่วมวางแผนการจัดการ ด้วยกันร่วมลงทุนเป็นหุ้นส่วนด้วยกัน และได้รับผลประโยชน์ ทั้งรายได้ และผลกำไรอย่างเสมอภาคกัน” จากนั้นยังกล่าวถึง การจัดการท่องเที่ยวชุมชน วิถีชีวิตชนบทว่า ต้องมองในภาพรวมของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งเป็นองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวที่มีความสัมพันธ์เป็นวงจร แต่ละส่วนมีผลกระทบต่อกัน และกัน องค์ประกอบของการจัดการบริการท่องเที่ยว ซึ่งมีความสำคัญ และสัมพันธ์กันเป็นวงจรของแต่ละส่วน ซึ่งต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบ เพราะแต่ละส่วนมีผลกระทบต่อกัน โดยอธิบายสรุปได้ดังภาพ



ภาพ 2 องค์ประกอบอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

ที่มา: รำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2544: 6)

1. ข่าวสาร และบริการข้อมูลต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวควรรู้ก่อนการเดินทางควรมีการจัดการให้พร้อมแจ้งราคาบริการชัดเจน อาจทำเป็นแผ่นปลิว เอกสารแผ่นพับ แคตตาล็อก (ตามแต่งบประมาณดำเนินการ) เผยแพร่ให้กว้างขวาง ตลอดจนการตอบข้อมูลทางโทรศัพท์ที่สอบถามต้องชัดเจน

2. การขนส่ง และการสื่อสาร การบริการเดินทางสู่หมู่บ้านต้องคำนึง ถึงความสะดวกในการเข้าถึงของยานพาหนะ ควรแจ้งกำหนดการเดินทาง และค่าบริการเป็นราคาเดียวกันชัดเจน มีป้ายแจ้งข่าวการบริการไว้ที่สถานที่ออกรถ หรือเป็นสถานที่ท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงที่จอดรถสะดวก ค่าบริการจอดรถชัดเจน ส่วนการสื่อสาร หมายถึง การบริการจัดส่งทางพัสดุในระบบต่างๆด้วย

3. การนำชมสถานที่ และการจัดการ การบริการอำนวยความสะดวกด้านสถานที่

3.1 เส้นทางเดินชมในหมู่บ้าน เส้นทางนั้น อาจเป็นเส้นทางที่ขับรถชมจิตรจักร ยานชม หรือเดินชม หรือพายเรือตามคลองเล็กๆ ตามแต่ลักษณะการเดินทาง และเวลาของนักท่องเที่ยว เส้นทางชมอาจจัดการเดินทางแบบเป็นวงรอบ หรือวงกลมก็ได้

3.2 ควรมีมัคคุเทศก์ที่รอบรู้นำชม อาจเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นต้องสามารถใช้ภาษาการสื่อสารได้ชัดเจนรอบรู้

3.3 ดูแลรักษาหมู่บ้านให้สะอาด และคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม หากมีการกิจกรรมเพิ่มเติมในหมู่บ้านเพื่อสร้างงานบริการเพิ่มขึ้น ต้องแจ้งรายการ และราคาค่าบริการให้ชัดเจน

3.4 เพื่อความสะดวกในการเดินทาง ควรทำป้ายชี้ทาง (ถ้ามีความพร้อมบางแห่งอาจทำป้ายสื่อความหมาย อธิบายถึงสิ่งนั้นๆ) บางแห่งทำหนังสือคู่มือนำชมหมู่บ้านจำหน่ายไว้ด้วย

3.5 สถานที่ท่องเที่ยว ร้านอาหาร และที่จำหน่ายสินค้าของที่ระลึก ควรจัดบริการห้องสุขา (สะอาด) ไว้ด้วย

3.6 กรณีมีนักท่องเที่ยวต่างประเทศไปเที่ยวกันมาก ควรจัดให้มีระบบการแรกเงินตรา หรือบริการใช้บัตรเครดิตได้

4. ท้องถิ่นใดมีบริการที่พักอาจเป็นโรงแรม รีสอร์ท เกสต์เฮาส์ หรือโฮมสเตย์ ต้องสะอาดได้ระดับมาตรฐานการบริการในที่พัก

5. การจัดทำอาหารต้องสะอาดคำนึงถึงสุขอนามัยและคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยวราคาชัดเจน ควรมีการจัดระบบรักษาสิ่งแวดล้อมมีระบบการดับไข่มันการจัดการขยะการบำบัดน้ำเสีย เป็นต้น

6. การจัดทำสินค้าของที่ระลึก ต้องคำนึงถึงควมมีเอกลักษณ์ท้องถิ่นอาจปรับปรุงรูปแบบสีต้นตามกระแสนิยมของตลาดควรเป็นผลิตภัณฑ์ที่สะอาด (green and clean product) ผลิตภัณฑ์ที่มีระบบการจัดการรักษาสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมพื้นบ้านมีการแจ้งราคาชัดเจนควรสร้างมาตรฐานสินค้าให้ได้ระดับสากล ทั้งควรมีการกำหนดราคาสินค้าใช้ชัดเจน การบรรจุหีบห่อเพื่อสะดวกในการถือ การหอบหิ้ว

7. กิจกรรมบันเทิงต่างๆ หากเป็นกิจกรรมให้หมู่บ้าน ควรคงเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมดั้งเดิม ทั้งควรมีการให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ เพื่อความบันเทิง และการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น อันเป็นการแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งกัน และกัน

8. การรักษาความปลอดภัย จะต้องมีการจัดการอย่างมีระบบ คำนึงถึงหลักการเป็นเจ้าของบ้านที่ดี ดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ทั้งนี้ยังกล่าวแนะนำถึงการที่จะทำให้นักท่องเที่ยวไปเที่ยวในหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอตลอดปี และใช้เวลาเที่ยวในพื้นที่นานๆ เพื่อการใช้จ่ายเงิน โดยคณะกรรมการหมู่บ้าน และชุมชนในหมู่บ้านที่รับผิดชอบเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องร่วมกันคิดร่วมวางแผน และร่วมกันจัดการในทุกๆ อย่าง ซึ่งควรจะต้องมีวิธีการดังนี้

1. หมั่นประชุม เพื่อประเมินผลการจัดการ ค้นหาสาเหตุของปัญหา จุดอ่อนต่างๆ เพื่อร่วมกันปรับปรุงให้มีเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิม เพิ่มคุณภาพบริการ อำนวยความสะดวกให้มากขึ้นในระดับสากล บางครั้งต้องติดต่อขอให้ที่ปรึกษาจากสถาบันการศึกษา รับผิดชอบการให้ความรู้ด้านการพัฒนาท้องถิ่น เป็นคณะทำงานร่วมอีกคณะหนึ่ง

2. พิจารณาศักยภาพในหมู่บ้านว่า มีความสามารถในการให้บริการในระดับใด หากยังมีจุดอ่อนเช่น ความรู้ความสามารถในการอธิบาย ในการจัดทำงาน จำเป็นต้องให้ความรู้เพิ่มเติม อาจเป็นการจัดอบรมให้ความรู้ในหมู่บ้าน หรือให้ทุนการศึกษาไปดูงานเพื่อนำตัวอย่างแบบ อย่างมาจัดการ หรือพิจารณาให้ทุนการศึกษาเจ้าหน้าที่ในหมู่บ้านเข้าร่วมการศึกษาในบางหลักสูตรเพิ่มที่สถาบันการศึกษาในพื้นที่

3. พิจารณาจัดทำกรส่งเสริมการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว แผนการตลาด การโฆษณา ให้ข้อมูลข่าวสารกระจายถึงนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายต่างๆ โดยผ่านสื่อมวลชน ทั้งในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค นานาชาติ ทุกระดับอย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการตลาด เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวอย่างสมอนั้น ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่และการบริการด้วย

พจนานุกรม (2546: 15) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ในคู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีองค์ประกอบใหญ่ๆ 4 องค์ประกอบ ได้แก่

1. ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม
 - 1.1 ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์
 - 1.2 ชุมชนมีวิถีการผลิตที่พึ่งพา และใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน
 - 1.3 ชุมชนมีวัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น
2. องค์กรชุมชน
 - 2.1 ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน
 - 2.2 มีปราชญ์ชุมชน หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่างๆที่หลากหลาย
 - 2.3 ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ และมีส่วนร่วมในการพัฒนา
 - 2.4 การจัดการ ได้แก่
 - 2.4.1 มีกฎกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว
 - 2.4.2 มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้
 - 2.4.3 มีการกระจายผลประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของชุมชน
3. การเรียนรู้ ได้แก่
 - 3.1 ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่แตกต่าง
 - 3.2 มีระบบการจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน
 - 3.3 สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้าน และผู้มาเยือน

สินธุ์ สโรบล และคณะ (2545: 12) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร และ เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยวโดยนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ต่างๆ รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงาน โดยเน้นให้เกิดความยั่งยืน สู้คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น

สินธุ์ สโรบล และคณะ (2545: 17) ได้ระบุว่า จุดประสงค์ของการท่องเที่ยวนี้ ไม่ได้อยู่ที่การสร้างรายได้เพียงอย่างเดียวต้องตอบสนองการกระจายรายได้ของประชากรในพื้นที่ รวมทั้งก่อให้เกิดการสร้างงานในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วย ในส่วนการประชาสัมพันธ์ ทางชุมชนได้เผยแพร่กิจกรรมการท่องเที่ยวให้ออกสู่สายตาสาธารณชนอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้องค์กรภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ได้มีส่วนเผยแพร่กิจกรรมการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชนด้วย ในส่วนการรักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวได้ทำการจัดตั้งเวรยามเพื่อตรวจตราความเรียบร้อย และ

ดูแลความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว และยังมีการจัดทำกฎระเบียบเพื่อให้ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยวได้ยึดถือปฏิบัติ เพื่อความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินในขณะที่อยู่ในชุมชนแห่งนั้นด้วย โดยการจัดการท่องเที่ยวจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเพื่อรักษาทรัพยากรที่มีค่าเหล่านี้ให้คงอยู่คู่กับชุมชน

วรรณ วลัยวานิช (2546: 74-75) ได้ระบุว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนตามองค์ประกอบคือ

1. ต้องดำเนินการในขอบเขตความสามารถของชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว
2. ต้องตระหนักการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว
3. ต้องยอมให้ประชาชนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวเสมอภาคเท่าเทียมกัน
4. ต้องชี้้นำตามความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่น และชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว

ยศ สันตสมบัติ (2547: 301) ที่กล่าวว่า การที่เงินสดกลายเป็นเงินใจหลักของการมีชีวิตสมัยใหม่นี้เอง ส่งผลให้เมื่อมรการท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้าน ชาวบ้านต้องตกอยู่ในกรบงการของมัลลทุน และบริษัทนำเที่ยว จนแทบจะไม่มีอำนาจต่อรองใดๆ จำต้องทำตามความต้องการของนักท่องเที่ยว และบริษัทนำเที่ยวเพื่อให้มีรายได้มาใช้จ่าย และการที่มัลลทุนมีอำนาจต่อรองเหนือกว่าชุมชน ทำให้ชาวบ้านถูกบริษัทนำเที่ยวไม่ชัดเจนเที่ยวเอาเปรียบด้านการจ่ายค่าตอบแทนอย่างไม่เป็นธรรม

วีระพล ทองมา และ ประเจต อำนวย (2547: 87) ที่ระบุว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวมีผลทางด้านบวกต่อเศรษฐกิจของประชาชนในชุมชน นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเห็น และเรียนรู้ประเพณี วัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวที่มาจากสถานที่ต่างวัฒนธรรม จึงเป็นเหตุให้มูลค่าของวัฒนธรรม ประเพณีตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีมูลค่าสูงขึ้น

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2548: 186) ที่ระบุว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นแนวทางหลักของการพัฒนาชุมชน และทรัพยากรบุคคล ที่ทำให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตนเอง ที่สำคัญยอมทำหน้าที่ไกลไกล ถิ่นกรองความช่วยเหลือจากภายนอกเข้ามาในรูปแบบของความรู้ทางวิชาการหรือปัจจัยทางการเงิน และวัตถุ มิให้เกิดความสับสน และนำไปสู่ความแตกต่างของชุมชน ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ และถ่ายทอดของชุมชนจึงเป็นวิธีการที่ชุมชนสามารถเรียนรู้แลกเปลี่ยนกันระหว่างสมาชิกชุมชน และบุคคลภายนอก

พจนานุกรม (2546: 187) ได้ระบุว่า ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชน สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอกและสภาพปัญหาชุมชนตลอดจนมองแนวทางแก้ไขปัญหาได้แบบชัดเจน และมองกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเป็นกิจกรรม หรือกิจกรรมร่วมเชื่อมต่อทิศทางแก้ไข ปัญหาโคกภาพรวมของชุมชนได้แล้วจึงได้กำหนดเป็นวัตถุประสงค์เป้าหมายการกิจกรรมการ ท่องเที่ยว อีกทั้งยังระบุอีกว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยการจัดตั้งชมรมการ ท่องเที่ยวของชุมชนขึ้นในทำนองเดียวกันนั้นการที่ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็น การบริหารจัดการภายใต้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ที่ถือว่าทุกคนเป็นส่วนหนึ่งในการ ท่องเที่ยวนั้นมีความเหมาะสม

จากที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ว่า คือ การเปิดให้ โดยชุมชนได้เข้าใจตรงกันถึงความสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนมาใช้ ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด แก่ชุมชน โดยมีองค์ประกอบ และการจัดการท่องเที่ยวเป็นหลักของการพัฒนาเข้าในการสร้าง กิจกรรมต่างๆ โดยมีชุมชนเป็นหลักสำคัญ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากผลการตรวจเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ผลงานที่ผ่านมาเป็นงานที่ เกี่ยวข้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเป็นส่วนใหญ่ว่า อย่างไรก็ดีเมื่อ ศึกษาบททวนผลงานการวิจัยเหล่านี้ ผู้วิจัยเห็นได้ว่าข้อคิดเห็นและข้อชี้แนะต่างๆ ได้มีผลประโยชน์ อย่างยิ่งต่อกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน จากนี้จึงขอนำเสนอผลงานวิจัยที่มี ความสำคัญโดยสังเขปดังนี้

อรอนงค์ ธรรมกุล (2539: 3) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนใน กระบวนการพัฒนาท้องถิ่น ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้ กลไกสำคัญที่ทำให้สมาชิกขององค์ ชาวบ้านมี ส่วนร่วม มีการเรียนรู้ มีความเชื่อ และมีอุดมการณ์ ได้แก่ ความผูกพันเป็นเครือญาติ ตลอดจนการมี ผลประโยชน์ร่วมกับผู้นำและสมาชิกมีบทบาทร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมตามกระบวนการ พัฒนา ท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ในส่วนสมาชิกองค์กรชาวบ้านมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผน และ การดำเนินการ และในการริเริ่มโครงการใหม่ๆ ที่ช่วยพัฒนาอาชีพกลุ่มให้เพิ่มขึ้นอีก การมีส่วนร่วม รับผิดชอบนั้น ผู้เข้าร่วมนอกจากจะได้ผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม เช่น การกู้เงินจากกองทุน และยังได้ความรู้จากการฝึกอบรม ประชุมสัมมนา ศึกษาจากหมู่บ้าน สำหรับการมีส่วนร่วมใน การประเมินผล และสรุปผลกิจกรรมที่องค์กรชาวบ้านร่วมกันปฏิบัติขึ้น คณะกรรมการแต่ละกลุ่มจะ

ติดตามประเมินผลโดยการประชุมกลุ่มย่อยกันบ่อยครั้ง เพื่อการพิจารณาปัญหาาร่วมกัน ซึ่งผลการเปลี่ยนแปลงจากการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาขององค์กรชาวบ้านคือ องค์กรมีความเข้าใจสถานการณ์ ความมั่นคงของกลุ่ม ความรู้สึกการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของในกิจกรรมที่ทำให้กิจกรรมมีความต่อเนื่อง ความเข้มแข็งของกลุ่มที่เกิดจากคณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการพัฒนา การมีความรับผิดชอบสูง สามารถสร้างพลังในการขอกิจกรรม หรือ โครงการใหม่ๆ เข้าสู่หมู่บ้านได้อย่างมีศักดิ์ศรี การได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรม การมีอิสระในการบริการกิจกรรม โดยปราศจากการแทรกแซงจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือองค์กรเอกชน และมีความเติบโตเข้มแข็งเช่นกองทุน

สุนทอน ไชสงคาม (2553: 3) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ กิจกรรมในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านเกิดโง้ง เมืองปะทุมพอน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า ชุมชนบ้านเกิดโง้ง เมืองปะทุมพอน แขวงจำปาสัก เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงทำให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมต่างๆ ผลสำเร็จและดำรงอยู่เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่เห็นถึงคุณค่าความสำคัญ และประโยชน์ที่ได้รับจากการอนุรักษ์ และได้รับการท่องเที่ยวทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำเกษตร และการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ประชาชนในชุมชนเริ่มต้นตัวในการอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตั้งแต่หลัง การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2518 ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ได้มีการประกาศใช้กฎหมายป่าไม้ เจ้าหน้าที่ได้มีการอบรม ให้ความรู้กับผู้นำชุมชน และนำชุมชนเผยแพร่ความรู้ต่อประชาชน ให้มีจิตสำนึก และเกิดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ป่าไม้ เพื่อการท่องเที่ยว และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากร ผู้นำชุมชนจึงได้มีการประชุมปรึกษาหารือเพื่อจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ชี้ข้างขึ้นภูอาสา ชมป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เทียวชมบริเวณวัดภูอาสา เพราะบริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งวัตถุโบราณที่ได้เคารพนับถือสืบเนื่องกันมาแต่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ด้านปัญหาในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่าขาดแคลนเงินทุนที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลรักษาพยาบาลข้าง แหล่งอาหารข้าง และการขาดการประชาสัมพันธ์ในการดำเนินกิจกรรมของบ้านเกิดโง้ง ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐอย่างต่อเนื่อง จำนวนข้างที่ใช้ในการท่องเที่ยวลดลง ค่าบริการท่องเที่ยวยังไม่มีความเหมาะสม และขาดการวางแผนรับการท่องเที่ยว

บุญกวม มิตรเมืองไชย (2549: 3) ศึกษาเรื่อง ศักยภาพของบ้านปากหล้าที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเมืองหล้า แขวงอุดมไชย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่าชุมชนบ้านปากหล้ามีทรัพยากรทางธรรมชาติที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ซึ่งได้แก่พื้นที่ป่าธรรมชาติและแหล่งน้ำในระบบนิเวศทางธรรมชาติที่มีลักษณะดั้งเดิม รวมทั้งวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ซึ่งนับว่ามีองค์ประกอบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย สามารถพัฒนาเป็น

แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้และจัดอยู่ในกลุ่มชั้น B นอกนี้ยังพบว่าศักยภาพในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง ถึงระดับน้อย ประเด็นที่สำคัญควรได้รับการปรับปรุงพัฒนา คือ การสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้แก่ชุมชน การจัดรูปแบบเพื่อเรียนรู้ การให้มีป้ายแนะนำเส้นทางป้ายสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวให้ชัดเจนมากขึ้น รวมทั้งการกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบของสิ่งแวดล้อมจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ส่วนประเด็นการกำจัดขยะการดูแล การสละเงินรายได้เข้ามาบำรุงรักษา การคุ้มครอง และการเข้าร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่าอยู่ในระดับน้อยเช่นกัน ในส่วนศักยภาพของประชาชนในการเข้าร่วมมามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยว โดยใช้เทคนิค AIC ในการดำเนินการระหว่างการจัดการประชุมปรึกษาหารือกับชาวบ้าน พบว่าชาวบ้านมีศักยภาพความพร้อมในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยร่วมมือจัดตั้งชมรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีโครงสร้างที่ชัดเจน และทำแผนดำเนินงานในขั้นต่อไป และยังพบว่าประเด็นการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และระบบสัญจรที่สำคัญที่ได้รับการปรับปรุงพัฒนา คือ สถานที่จอดรถ ทางเดินด้วยเท้า ทางเดินป่า ทางรถจักรยานมีความปลอดภัย และสามารถเข้าถึง แหล่งท่องเที่ยว ด้านสาธารณูปโภค/สาธารณูปการ สถานที่กานให้บริการ สถานที่พักผ่อน การจัดการความปลอดภัย และป้ายสื่อความหมายพบว่าเป็นประเด็นที่สำคัญมากที่ควรได้รับการก่อสร้าง ภาครัฐ เอกชนรวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงให้การสนับสนุนงบประมาณหาแหล่งท่องเที่ยว และกระตุ้นให้ประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาอย่างจริงจังเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการบริการท่องเที่ยว

นภค นพรัตน์ (2551:3) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเวียงใต้ อำเภอปลาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยภายในประชาชนมีทัศนคติที่ดีปานกลางต่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ตระหนักถึงประโยชน์ที่ได้รับต่อส่วนรวมจากการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวมากพอสมควรในระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยภายนอก ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว และ ได้รับการชักชวนจากบุคคล หรือหน่วยงานในภาครัฐ ภาคเอกชน หรือผู้นำหมู่บ้านในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนค่อนข้างมาก และมีแรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยว และการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐด้านการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง ในส่วนการทดสอบสมมติฐาน พบว่าปัจจัยภายนอก ได้แก่ การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยว การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐด้านการท่องเที่ยว และการได้รับการชักชวนจากบุคคล หรือหน่วยงานในภาครัฐ ภาคเอกชน มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของประชาชนกว่าปัจจัยภายใน ซึ่งได้แก่ ทัศนคติของประชาชนต่อการท่องเที่ยว ประโยชน์ที่จะได้รับจากการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และการตระหนักถึงปัญหาความ

เสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว จากนี้ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นมาก ได้แก่ 1) ขาดการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ดี 2) แหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมไม่เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ 3) สิ่งแวดล้อม และสภาพภูมิทัศน์เสื่อมโทรม 4) เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการท่องเที่ยว และประชาชนในท้องถิ่น

ขวัญชนก อินทะกุล (2554: 3) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารงานของเทศบาลตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ในกระบวนการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาตัดสินใจในรายประเด็น พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้ร่วมในกระบวนการเสนอแนะทางแก้ไขรวมถึงตัดสินใจเกี่ยวกับ โครงการหรือกิจกรรมของเทศบาล, เวทีสาธารณะ ฯลฯ มากที่สุด ส่วนในกระบวนการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ/ดำเนินการในรายประเด็น พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้ร่วมในการเป็นคณะกรรมการในดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ของเทศบาลมากที่สุด ส่วนในกระบวนการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในรายประเด็น พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับผลกระทบจากการดำเนินการ โครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ของเทศบาลมากที่สุด ส่วนในกระบวนการมีส่วนร่วมในการประเมินผลในรายประเด็น พบว่า กลุ่มตัวอย่างรับรู้เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ของเทศบาล มากที่สุด สาเหตุของการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานของเทศบาลตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 4 กระบวนการ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างเห็นว่าควรมีโอกาสได้รับผิดชอบท้องถิ่นของตนเอง รวมถึงเห็นว่าการแก้ไขปัญหาจะตรงความต้องการของประชาชนเนื่องจากเทศบาลจะได้รับฟังข้อเท็จจริงของปัญหาที่เกิดขึ้น และจะได้นำมาแก้ไขให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน อีกทั้งจะเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และสร้างความสามัคคีให้กับหมู่บ้าน อีกทั้งเห็นว่าประชาชนจะได้รับประโยชน์จากการดำเนินการโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ของเทศบาล และจะเป็นการพัฒนาหมู่บ้านให้ดียิ่งขึ้น และสามารถทราบถึงขั้นตอนการทำงานของเทศบาลได้มากขึ้น ส่วนสาเหตุของการไม่เข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานของเทศบาลตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 4 กระบวนการ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างเห็นว่าห้วงระยะเวลาในการเข้ามีส่วนร่วมไปตรงกับเวลาทำงาน ไม่มีกำหนดไว้ล่วงหน้า และสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วม เช่น มีการแบ่งฝ่ายทางการเมืองจึงทำให้ไม่เข้าร่วม และไม่มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็น และเห็นว่าไม่เข้าใจขั้นตอนการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ จึงไม่เข้าร่วม รวมทั้งไม่เข้าใจขั้นตอนการดำเนินงานของเทศบาลเนื่องจากการดำเนินงานมีขั้นตอนที่ยุ่งยาก และซับซ้อน

อมรา อินทจักร (2550: 3) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยสู่ความสำเร็จในการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีคง เย็น ตำบลบ้านช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกชมรมการท่องเที่ยวระบุว่าชุมชนมีจุดแข็งด้านเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประเพณี และวิถี

ชีวิตชนเผ่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงทางวัฒนธรรม การแต่งกาย และภาษาพูด ส่วนเรื่องจุดอ่อนคือราคาของสินค้า และผลิตภัณฑ์ยังไม่มีความมาตรฐานที่ชัดเจน และไม่มีการสร้างตราสัญลักษณ์ ซึ่งโอกาสที่สมาชิกชมรมท่องเที่ยวระบุคือ การเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง และนักท่องเที่ยวให้ความสนใจในการท่องเที่ยวชนเผ่าเพิ่มขึ้น รวมถึงอุปสรรค ได้แก่ การแข่งขันทางการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ อีกทั้งการกำหนดราคาของบริษัทนำเที่ยว และผู้ประกอบการไม่มีความแน่นอน การระบุตำแหน่งทางการตลาดของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดงเย็นพบว่า สมาชิกชมรมการท่องเที่ยวระบุว่า การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนมีจุดแข็งทางด้านวิถีชีวิตชนเผ่าที่คงความเป็นเอกลักษณ์ ตลอดจนมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ และมีแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่มีชื่อเสียง ในขณะเดียวกันนั้นก็มีอุปสรรคเกิดขึ้นเช่นกันทั้งในเรื่องการแข่งขันทางการท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น ปัญหาความมั่นคงทางการเมืองและเศรษฐกิจ ตลอดจนการท่องเที่ยวมีแนวทางการดำเนินการโดยอาศัยกระบวนการคือ การขยายตัวสู่ตลาด และการเพิ่มบริการแก่ลูกค้า การกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดงเย็น พบว่า สมาชิกชมรมการท่องเที่ยว ได้ร่วมกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสม คือ การส่งเสริมทางการตลาด การสร้างเครือข่ายพันธมิตร และประสานงานระหว่างผู้ประกอบการ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางการท่องเที่ยว และการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว และพบว่าการวางแผนการตลาดของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดงเย็น พบว่าสมาชิกชมรมการท่องเที่ยวได้ร่วมกันวางแผนการดำเนินงานตามกลยุทธ์ โดยการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ ตลอดจนการดำเนินการตามกลยุทธ์ และแผนงานที่สมาชิกชมรมการท่องเที่ยวร่วมกันกำหนดขึ้น เพื่อให้การดำเนินการธุรกิจท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดงเย็น ตำบลบ้านช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ นั้นประสบผลสำเร็จ รวมทั้งการดำเนินการตามแผนงานหรือโครงการที่ชุมชนได้กำหนดแนวทางการดำเนินการไว้โดยอาศัยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือ และสนับสนุน ตลอดจนการส่งเสริมเพื่อให้เกิดแนวทางการปฏิบัติให้เป็นผลสำเร็จได้อย่างแท้จริง

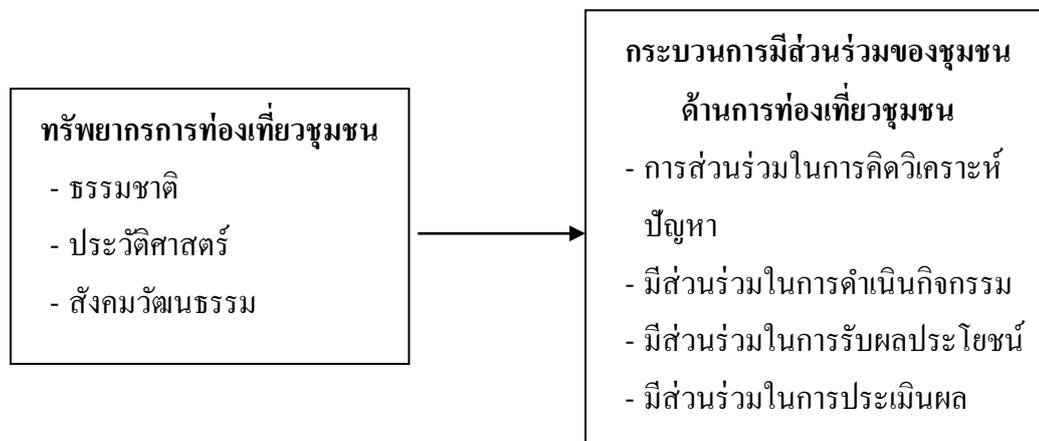
ภาคสรุป

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวบ้านฮ้อย เมืองเบง แขวงอุดมไชย สาธารณะรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นชุมชนที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมที่น่าสนใจในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งคนในชุมชนเป็นคนที่มีความยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในชุมชน เพื่อเป็นการเรียนรู้ถึงการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และวิธีการ

สร้างรายได้จากการให้บริการท่องเที่ยว โดยการเข้าร่วมฝึกอบรมเกี่ยวกับการปรุงแต่งอาหาร การให้บริการ ที่พักโฮมสเตย์ และการผลิตเครื่องหัตถกรรม ด้วยเหตุนี้การมีส่วนร่วมของชุมชน ได้มีบทบาทสำคัญต่อการท่องเที่ยวชุมชนเป็นอย่างมากที่จะนำไปสู่ความยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยได้ศึกษา ได้แสดงออกในการจำแนกข้อมูลในด้านการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปในด้านเศรษฐกิจสังคม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ของคนในชุมชน ในการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ จำกัดเข้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการท่องเที่ยวชุมชน โดยเฉพาะวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็น ต้น

จากการตรวจสอบเอกสาร แนวคิด และทฤษฎีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านฮ้อย โดยกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านฮ้อย เมืองแบง แขวงอุดมไชย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ถือเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญของการท่องเที่ยวชุมชน เนื่องจากเป็นกระบวนการที่มีบทบาทในการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนที่ให้ความสนใจเข้าร่วมในกระบวนการท่องเที่ยว และยังเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน โดยมีตัวแปรอิสระ ซึ่งประกอบไปด้วยข้อมูลทั่วไปในด้านเศรษฐกิจสังคม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ของคนในชุมชน รวมทั้งทรัพยากรที่มีอยู่เป็นหลักสำคัญ ได้แก่ ทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ และทรัพยากรทางสังคมวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังประกอบไปด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ มีกระบวนการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา มีกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม มีกระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผน มีกระบวนการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และ มีกระบวนการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งส่งผลถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านฮ้อย เมือง แบง แขวงอุดมไชย สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว รายละเอียด ดังภาพ 3

กรอบแนวคิดในการวิจัย



ภาพ 3 กรอบแนวคิดในการวิจัย